

A HAGYOMÁNYOS ÉS A HAGYOMÁNYAIT KERESŐ ROMÁN NACIONALIZMUS

Amikor a Lăncrănjan-könyv megjelent ékes tanúbizonyságául a pártos irodalom szellemének, mely szellemet a romániai kisebbségi kultúra nem választott, de hivatalos képviselőinek jelentős része még ma is oszt (elkötelezett avagy önismereti, esetleg más címekkel ellátva), könnyen azt hihettük volna, hogy egy teljesen vagy részben partikuláris kísérletről van szó. A hivatalosan megfogalmazott és a hatalmi gyakorlat által hivatalosként szentesülő állásfoglalásnál gyakorta messzebbmenő félhivatalos (a hatalom által jóváhagyott, de teljesen mégsem osztott) kirohanásnak tűnt ez is az állítólagos „irredentizmus” és „sovinizmus” ellen. Hiszen, gondolhatná a naiv Olvasó, ha ez hivatalos állásfoglalás, akkor nem a Turisztikai és Sport-könyvek Kiadójánál, hanem legalábbis a Politikai Könyvkiadó égisze alatt kerül forgalomba. Persze az Olvasó, amennyiben így tesz, nem is annyira naivan, mint egyszerűen a nyugat-európai racionalitás szellemében gondolkodik. Ami esetünkben természetesen végzetes hiba lenne. A román nemzeti-fasizmus politikai gyakorlata játszi könnyedséggel mentette át a kelet-európai hagyomány egyik alapfogalmát, a kétszínűséget, azt szinte a romlott tökélyig fokozva; esetünkben ez azt jelenti, hogy a fölösleges feltűnést kerülve - ami a külföld figyelmét túlzottan miránk-rájuk irányítaná - inkább egy periférikusnak számító kiadónál, egyfajta útijegyzetként, mintsem a hatalom szócsöveként tekinthető politikai kiadónál jelentetik meg a könyvet. Az, hogy a Lăncrănjan -könyv hivatalos állásfoglalást tükröz, megmaradhatott volna a hipotézis szintjén - persze egy nehezen cáfolható hipotézisén -, csakogy időközben és nem is túlságosan jelentős késéssel megszületett első nyilvános reflexiója is. S nem akárhol, hanem a *Contemporanul* hasábjain, amely bár formális hovatarozása szerint nem a párt lapja, mégis szócsövének számít kulturális vonatkozásokban. A május 14-i számban Pompiliu Marcea *Mărturia unei conștiințe* címmel (ez magyarul megközelítőleg *Egy lelkiismeret vallomása*ként fordítható) recenziót közöl a kötetről. (*Contemporanul*, 1982/20.) Ami eddig hipotézis volt, ezúttal tényszerű megerősítést nyer. Lássuk csak, miképpen!

Marcea szövege meglehetősen objektív hangnemben íródott, véleményét egy adott pontig az idézetekbe rejti, sokat és hosszadalmasan idéz az amúgy rövid írásban. „Objektivitását” jelzi az is, hogy stílusának költőieskedéséért „elmarasztalja” Lăncrănjant, szó szerint: „elégtelenül ellenőrzöttnek” nevezi. Ugyanakkor kiemeli a parasztság mint történelemformáló tényezőnek tulajdonított szerep jelentőségét, azét a parasztságét, melyet szerzőnk régi hagyomány szerint a *néppel* azonosít. Marcea szerint Lăncrănjan három irányban is lerója „kötelességét”: egyrészt a „szülőfölddel” szemben, másrészt a „néppel” (értsd: a parasztsággal) szemben, harmadrészt pedig a „jelen megvalósításaival” szemben. Nyilván kifelejtji a felsorolásból a negyedik tényezőt, ami nem más mint a román nemzeti-fasizmus visszaigazolásának kötelme. De vegyük sorra!

A szülőföld már nevében is pozitív értékvonatkozású; Kelet-Európában azonban a haza fogalmával asszociálva még külön politikai töltést is nyer. A szülőföldről beszélni általában nem a bensőséges személyesség jegyében, hanem a legjobb esetben a személyessé váló ideológiáiban szokás. Szülőföldről beszélni - s különösen a román kultúra hagyományának meghatározottságában, melynek nem tudni pontosan, hol a szülőföldje - szinte annyi, mint egy ideológia nevében szólni. S ez az ideológia jelen pillanatban nemcsak, hogy egyeduralgoló, de öntömjénezésében még el nem ért magaslatokra jutott. S hogy Lăncrănjan sem éppen ártatlanul teszi ezt, példák sorával bizonyítható. Már csak azért sem, mert a szülőföldről való elmélkedés, amennyiben hihetünk neki (szűkebb pátériája: a mőcvidék),

alkalmat ad a történelemmel való szembesülésre. Eleinte egy, szerinte 1957-ben írt szövegben (talán azóta senki sem vállalta volna kiadását...?) csupán annyit tesz, hogy egybemossa a gróf fogalmát a „ciocoi”-éval, ami magyarul parvenüt jelent (a kötet első esszéről van szó, 7., ill. 10. old.). Kérdezhetnők: de hát mi köze a kettőnek egymáshoz? Parvenük voltak mind a grófok? Például a Bethlenek? De se baj, hiszen íróról van szó, akinek „megengedhető” a költői túlzás. Továbbá kiderül az is, hogy bármerre forduljon is, mindenütt a történelem emlékeivel találkozunk. Ha az Olvasó azt hinné, a táj szépségeiről esik szó, téved. Túlnyomórészt nem ez történik. Lăncrănján eszébe jut például Horea, s nem is egyszer. Rajta kívül a bábolnai felkelés, és természetesen, nem utolsó sorban Avram Iancu, akiről 1957-ben még sajnálkozva írja, hogy karjai még nem fonódhattak össze a Kossuthéval („testvéri karokkal”), ahogyan Bălcescu megszoríthatta a „vitéz Petőfi” kezét (14. old.), hogy aztán másfélszáz oldallal odébb, a méltán hírhedté vált címadó esszében kijelentse: ők ketten nem is érthették meg egymást, hiszen a magyarok nem voltak hajlandók, még a forradalom idején sem, egyenrangú partnerként kezelni Avram Iancut, s általában a románokat. Így hát nem személyes összenem-illésről, hanem a nemzeti tudat meg nem alkuvásáról van szó (166. old.).

A második irányú kötelesség a néppel szembeni. Talán lényeges, hogy Lăncrănján könyvének méltatója, Marcea nem a nemzet fogalmát használja, hiszen ez az RKP által erőltetett ideológia értelmében azt jelentené többek között, hogy a kisebbségeket is idesorolja. A szülőfölddel szembeni kötelesség lerovása, mint látni fogjuk, a történelemhamisítás keskeny pallóján keresztül, nem válik külön a néppel szembenitől sem. A nép, elsősorban és szövegszinten kizárólag a dolgozó és munkájának gyümölcseitől megfosztott paraszttal azonos. De, mint kiderül, nem akármilyen parasztról van szó: a *román* paraszt ez! A békés földműves, aki hosszú ideig tűri, csak tűri elnyomatását a gróf, a „ciocoi” által, s bánatát doinákba és önmagába fojtja. Érdekes, mennyit emlegeti a román nép tűrőképességét Lăncrănján - jó, hogy azt nem mondja: azért tűrték ennyit mert cselekedni képtelenek voltak (vagy talán nem is akartak volna?). Közben elsikkad az a tény, hogy a kizsákmányolás kettős volt: nemzeti és társadalmi, amint azt a Lăncrănján számára az átlaghoz képest sem kevésbé szent tehén marxizmus tanítja. Elsikkad, illetve a társadalmi vonatkozása áttevődik a nemzeti elnyomás síkjára, hatásosan erősítve azt. De hát Lăncrănján nem történész, nincs honnan tudnia. Ő író, s az íróknak megengedett a költői túlzás stiláris eszköze.

Szerzőnk a népről írva, a néppel ír, s a népben a hazát látja. A hazát, melynek szellemi letéteményese s egyben hordozója a nép. A recenzens Marcea a népiesek tradicionális áramlatába sorolja őt, s ezzel kapcsolatban leírja, hogy bár a fogalom az idők során devalválódott egy kissé, ez nem jelenti azt, hogy „hazafias szubsztanciájában ne értékeljük újra”. Újból ott vagyunk, hogy a hazafiság immanens érték-hordozó! S ezt megmondja maga Lăncrănján is. Persze néha egyazon íráson belül is önellentmondásba keveredik. Azt írja például a *Noi* (Mi) című részben: „Mi azonban, több esetben és a lényeges pillanatokban, jók voltunk és emberségesek. Léteztek a mi erdőnkben is elszáradt fák és csontok, ahogy minden erdőben léteznek. (...) Az átlagember, a nép maga azonban jó volt és emberséges, amint az a második világháborúban történt például...” (109. old.) Később: „Mi mindig azt szerettük, ami megérdemelte, hogy szeressék.” (111. old.) Tehát tévedhetetlenek voltak. Hogy lehetséges azonban, hogy mégsem voltak ők *minden esetben* oly jók és emberségesek, ha ez a kettő a románság legfőbb és legjellemzőbb értékeként tételeződik?! Nem tudni. Ne feledjük viszont, hogy Lăncrănján író...stb.

A harmadik lerótt kötelesség a jelennel szembeni. Marcea ezt írja a „mű” méltatásaként: „Ez a figyelem természetes és *annál inkább szükséges*, mivel a múltban sohasem nyilvánult meg ennyi gondoskodás, ennyi humanizmus testvériségében az itteni román tájak lakóinak, tájak, melyeken később, *hála a román nép közmondásos vendégszeretetének, más népek is*

megtelepedtek (!), kikkel együtt éltek szinte mindig a béke napja alatt, amikor nem hamisították meg a történelmet, és nem keletkeztek revansista vagy irredenta érzelmek” (kiemelés a cikkírótól). Szóval a jelen a beteljesülés pillanata kisebbségi vonatkozásban. Ezt persze eddig is tudtuk, erről mindenkinek vannak tapasztalatai. De azt még nem hallottuk egyetlen történelemórán, egyetlen pártgyűlésen, egyetlen Ceaușescu beszédben, de még egyetlen belügyes vallatáson sem, hogy ittlétünket a román nép „közmondásos vendégszeretetének” köszönhetjük. Sőt, mi több, ez szöges ellentétben áll Lăncrănjan véleményével, aki szerint a magyarok és a többi kisebbségi nemhogy hódító, de egyenesen gyarmatosító szándékokkal érkezett. Furcsa magyarázata ez a történelmi tényeknek, s még mondja Lăncrănjan, hogy a román szellemiségtől távol áll a misztika és a misztifikáció (lásd: 179. old.).

Ezután Marcea több soron keresztül idéz a címadó esszéből, majd magvas mondókáját ekként zárja: „A szerző polémiája a revansista, Romániával ellenséges eszmékkal, melyek egyes országokban jelentkeznek, mint állampolgári kötelesség körvonalazódik, és szinte hihetetlen, hogy manapság s ilyen ellenséges formában terjedhetnek hasonló eszmék. Sértettség nélkül, gondosan, nehogy bárkit is megsértsen, ám büszke és határozott hangon az író törvényes és szent jogához nyúl, hogy a szavak útján a felelősségteljes érvek, a történelmi igazságok és jelenkori humanizmusunk vívmányai által, melyek a kölcsönös megbecsülésen alapulnak a román föld, Erdély lakói között, a nemzeti eredettől függetlenül - védelmezze magát. Ion Lăncrănjan nem szakosodott történész; történészeink csakúgy, mint az összes jóhíszemű és kompetens történész, kifejtették és kifejtik véleményüket ebben az irányban. Mint író, a lelkiismeret ő, s a *Vallomás Erdélyről* e lelkiismeret tanúsága.” Úgy vélem, innen már minden világos. A történészek végezzék a maguk munkáját, de az író a lelkiismeret hangja. (Megjegyzem, hogy a román nyelvben a *conștiința* szónak három jelentése van: tudat, öntudat és lelkiismeret; tehát a szónak ezt a többjelentésességét kell figyelembe vennünk.) Vagy ha úgy tetszik, az öntudaté.

Mindez azt jelentené, hogy ez a könyv a közhangulat kifejezője, amit alátámasztani látszik az a tény is, hogy pillanatok alatt elkelt. De jelentheti azt is - s számomra ez a föltevés a valószínűbb -, hogy szerepe a közhangulat alakításában, illetve a jelenlegi gazdasági és hatalmi válság iránti figyelem elterelésében áll. Továbbá azt is, amit a recenzens csak burkoltan fogalmaz meg: egy hatalmi álláspont megtestesítésében. Hisz Lăncrănjan nem tesz egyebet, mint kissé sarkítottan, vagyis kiélezettebben ismétli a történelemórákon hallottakat, a sajtóban olvasottakat. Nyilván nem teszi ezt egy szakközlemény keretei között, hiszen akkor valószínűleg senki sem olvasná. A sport és turisztika viszont közérdeklődésre tarthat számot.

(Keszthelyi András)